

Dvikalbystė - ne tik privalumas, bet ir malonumas

Lina BALTRUKONIENĖ

Nėra ko slėpti - mes, lietuviai Norvegijoje, stengiamės išlaikyti savo šaknis ir mums skaudu, kai vaikas norvegiškai čirška guviau ir sklandžiau nei gimtąja lietuvių. Padeda suvokimas, kaip vystosi vaiko kalba tarp dviejų kultūrų, kada ir kaip jam galima padėti, kaip motyvuoti kalbėti mažumos (nedominuojančia) kalba ir kaip išvengti dvikalbystės mitų, o tiksliau - pačių tikriausių minų, kurios sproginėja aplink mus, nepaisydamos visų mokslo atradimų, padarytų dar praeitame XX amžiuje.

Kas domina tėvus ir kas pedagogus? Tėvams rūpi išsaugoti ir perduoti vaikui savo tapatybę. Darželio auklėtojams ir mokytojams rūpi, kaip vaikas adaptuojasi ir pripranta prie norvegiškos tvarkos, ar gerai supranta norvegiškai ir nepatirs sunkumų mokykloje. Iš tėvų pedagogai tikisi bendradarbiavimo ir pagalbos įtraukiant (integruojant) vaiką į norvegišką terpę. Savo ruožtu tėvai iš pedagogų tikisi pagarbos jų kultūriniam identitetui, kalbai ir tradicijoms.

Pedagogai neretai dirba ignoruodami etnines subtilybes, nors ir suvokia, kad jos egzistuoja ir veikia vaiką. Jiems sunku, nes reikia prisitaikyti ir individualizuoti darbo su vaikais procesą. Tai reikalauja gan kruopštaus planavimo ir atidaus, jautraus, bet uolaus įgyvendinimo - tai yra papildomas darbas, todėl ne visada pageidaujamas. Labai daug priklauso nuo personalo vadovo ir auklėtojų motyvacijos, o ją teikia supratimas ir žinojimas. Supratimas, kas yra vaikas iš kitos kultūros, kaip vystosi dvikalbystė, kokie yra emigracijos procesai šeimoje. Žinojimas, kaip suvaldyti nesusikalbėjimą, padėti besimokančiam vaikui ir pozityviai įtraukti šeimą. Yra nemažai efektyvių, paprastų ir smagių būdų, betgi juos reikia žinoti.

Nedidukė Lietuva, būdama Europos vidury ir kaimynų apsupty, visada turėjo ir turės daug mišrių šeimų. Didžioji Lietuva, emigracijos būdu pasklidusi po visą pasaulį, augina gausų būrį vaikų, kurie sava - gimtąja - vadina ne tik lietuvių, bet

ir dar vieną ar kelias kalbas. Dvikalbiai. Ką gi, manoma, kad pasaulyje jų daugiau negu vienakalbių. Tik... dalis jų neišnaudoja savo dvikalbystės. Kodėl?

Tai vadinamoji receptyvinė dvikalbystė (angl. *receptive bilingualism*), anksčiau vadinta pasyviaja, o dabar lyg ir nėra vieningai priimto termino. Dvikalbystė ar daugiakalbystė, laimei, jau nebelaikoma kalbos ar vystymosi sutrikimu. Per paskutiniuosius 15 metų daugiakalbystė buvo intensyviai tyrinėjama ir mokslinių tyrimų rezultatai apvertė požiūrį į šį fenomeną. Vis dažniau skaitome ir girdime apie daugiakalbystės bei multikultūriškumo privalumus. Tyrimai rodo, kad dvikalbiai (taip pat ir daugiakalbiai) pasižymi ankstyvu abstrakčiuoju mąstymu, didesne empatija, lenkia bendraamžius kognityvinėje srityje ir natūraliai išsiugdo aukštesnę emocinį intelektą, o taip pat lengviau išmoksta naujų užsienio kalbų.

Tėvai dažnai palankiai žiūri į dvikalbystę ir stengiasi, kad vaikai gerai mokėtų visas jiems svarbias kalbas. Deja, šios pastangos nevisad būna vaisingos. Dažnas vaikas, peržengęs savo pirmojo dešimtmečio slenkstį, vieną iš gimtųjų kalbų visai atstumia ir vengia vartoti, o jaunesnio amžiaus dvikalbio viena iš kalbų dažnai gerokai šlubuoja. Tai vadinama pasyviaja dvikalbyste, ypač kai kalbama apie mažesnius vaikus, prastokai kalbančius viena iš kalbų (dažniausiai mažumos).

Suprasti priežastis - tai pirmasis žingsnis.

☒ Yra keturios pagrindinės priežastys, dėl kurių vaikai renkasi vieną kalbą ir nenori kitos.

Pirmoji: trūksta arba visai nėra realaus kalbos poreikio. Vaikas žino, kad šeimoje jį supras ir daugumos kalba. Nors mama ir kalbina jį savo kalba, bet juk net dvimečiui akivaizdu, kad, pavyzdžiui, darželyje ar telefonu ji puikiai susikalba ir kitaip. Vaiko draugai, jam svarbūs asmenys kalba daugumos kalba? Vadinasi, jis neturi pagrindinės priežasties, dėl kurios išmokstama ir vartojama kalba - komunikacinės. Kalba skirta visų pirma tam, kad pasakytume, ką norime, ir suprastume kitus, o ne mylėti tėvynę, protėvius ar pamaloninti vieną iš tėvų.

Antroji: silpnas kalbos lygis ir siauras žodynas. Jei vaikas kalba nelabai gerai, natūralu, kad jis bando pereiti į jam patogesnę kalbą. Kai trūksta žodžių, sunku išreikšti savo mintis, pokalbis tampa ne malonus, o varginantis. Taip atimamas bendravimo džiaugsmas - pagrindinė priežastis, dėl kurios žmogus ieško kontakto su kitu žmogumi.

Trečioji: trūksta nuoseklumo ir disciplinos. Daugumai šeimų pasiteisina metodus „vienas žmogus – viena kalba“ (OPOL). Taip pat geras yra rekomenduojamas Francois Grosjeano „namų kalbos“ variantas, kai namie visi šeimos nariai pasirenka kalbėti mažumos kalba. Tačiau juos reikia naudoti nuolatos, nedaryti nepagrįstų išimčių. Taip pat svarbu ir patiems tėvams stengtis išlaikyti kalbą „švarią“, nekaišioti kitos kalbos žodžių ir nemaišyti kalbų.

Ketvirtoji: bendraamžių spaudimas ir pasididžiavimo savo kalba bei identitetu trūkumas. Socialinė stigma, neigiami stereotipai yra nelengvai įveikiami net suaugusiajam, ką jau kalbėti apie vaiką. Jei norima kalba, kultūra daugumos aplinkoje yra vertinamos menkai arba net negatyviai, yra niekinantis požiūris, vaikui bus labai nelengva jas priimti. Čia reikia supratingumo ir jokių būdu negalima spausti vaiko, nes spaudimas iš dviejų pusių griaua vaiko tapatybę ir gali tapti tiesiog nepakeliamas.

Verta atsiminti, kad pasyvioji dvikalbystė vis dėlto taip pat yra dvikalbystė. Vaikas moka nemažai žodžių ir turi supratimą apie kalbos gramatiką bei sintaksę. Jei pastangos išlaikyti kalbą nesiliaus, vieną dieną kalba subręs ir sprogs.

Verta žinoti, kad tikraisiais dvikalbiais tampama iki 6-8 m, t. y. iki išmokstant skaityti ir rašyti. Vėliau toks natūralus gebėjimas įsisavinti (kaip sakoma, įtraukti su motinos pienu) kalbą dingsta, jį pakeičia mokymasis (kaip suaugusiojo). Žinoma, tai individualu, amžius nurodytas tik apytikriai.

Verta nepamiršti, kad identiteto klausimas iškyla visiems dvikalbiams. Labai dažnai daugiakultūris, daugiakalbis kontekstas sukelia mažiau klausimų ar problemų nei augimas tarp dviejų kultūrų ir kalbų. Rinktis iš dviejų psichologiškai yra sunkiau, o pasirinkimas visada yra. Čia kalbama apie vidinius sunkumus, o šiaip vaikas nesunkiai įsisavina net iki penkių kalbų.

Ko nesakyti savo vaikui?

Būkite ypač jautrūs ir santūrus taisydami savo vaikus, ypač kitų žmonių akivaizdoje. Visų pirma, tokie komentarai nemalonūs, o jautresniems gali žlugdyti savivertę ir pasitikėjimą savimi. Vaikai juk nori, kad tėvai jais didžiuotųsi, pagirtų, o ne nusiviltų. Kitas aspektas yra tai, kad kritikuodami, taisydami kalbą jūs susiejate lietuvių kalbą su kažkuo nemaloniu ar tuo, ko vaikas nesugeba, kas sukelia tėvų negatyvą, kritiką. Ar tikrai norite, kad jūsų gimtoji kalba turėtų tokias asociacijas? Kaip, jūsų manymu, tai gali paveikti vaiko norą kalbėti, rašyti

lietuviškai? Geriau yra tiesiog pasakyti teisingai, galima pridėti, kad lietuviškai sakome taip ir taip. Būkite pasiruošę pakartoti tai kelis ar keliolika kartų (neutraliai, be emocijų), galų gale vaikai vis tiek įsisavins.

„Parodyk, kaip moki kalbėti lietuviškai.“ Pagunda didelė, juk norime pasirodyti ir parodyti vaiko sugebėjimus, tačiau tai tikrai bloga mintis. Visų pirma, vaikai nėra cirko artistai ir neprivalo surengti šou jūsų draugams ar giminėms. Kai kurie vaikai drovūs ir nelinkę kalbėti prieš auditoriją, jiems tai bus stresas. Net jei jūsų vaikui patinka pasirodyti prieš kitus, yra rizika, kad taip paskatinsite jo pasipūtimą ar nuomonę, kad jis pranašesnis už kitus vien todėl, kad moka daugiau kalbų. Geriau yra tiesiog paklausti vaiko: „Ar gali pasakyti tai lietuviškai? Galėtum pamokyti lietuvių kalbos?“ Pamokyti reiškia prisiimti šiek tiek atsakomybės, o ne pasirodyti.

„Gausi dovanų, jei kalbėsi lietuviškai.“ Na, tai yra pats tikriausias papirkinėjimas. Kyšis. Žinoma, kad tai veikia, tačiau vaiko motyvacija ir yra atlygis, kurio jis nori, o ne noras kalbėti lietuviškai. Tai niekaip nesiekia meilės jūsų gimtajai kalbai ir nesuartina vaiko su jo kilmės kultūra, nes nėra vaiko pasirinkimas. Geriau yra paieškoti būdų, kodėl vaikui kalbėti lietuviškai yra smagu, sukurti teigiamų asociacijų su kalbos vartojimo situacijomis. Knygos, filmai, bendra veikla su kitais vaikais arba tam tikros veiklos, žaidimai, kurių metu visada kalbatės savo gimtąja kalba, yra gera alternatyva kyšiui.

„Tavo brolis (sesuo) kalba geriau nei tu.“ Vaikams skaudu, kai juos lygina, tai visiems nemalonu, bet neigiamos emocijos savo sesers ar brolio atžvilgiu yra tikrai nieko gero. Visi mes individualybės, pradėdame vaikščioti, kalbėti, tarti įvairius garsus savo, pačiu geriausiu mums, laiku. Šią liniuotę tikrai verta slėpti kuo giliau. Visi vaikai yra geri, gabūs ir jų pakanka tokių, kokie jie yra. Jei jums atrodo, kad vaiko kalbos raida atsilieka, galbūt reiktų išsamiau pasidomėti ir rasti būdų paskatinti vaiko raidą, o gal net pasitarti su specialistu. Tačiau lyginimas su kitais ir šiuo atveju niekaip nepadės, o gali būti meškos paslauga.

„Nieko nesuprantu, kalbėk lietuviškai.“ Vaikas reiškia savo jausmus ir mintis, dalinasi su jumis. Bendravimas yra vienas pagrindinių vaiko (ir suaugusiojo) poreikių, ir vaikas linkęs komunikacijai rinktis kalbą, kuri jam lengviausia. Dėl to jis neturėtų būti baudžiamas. Šitaip sakydami atstumiamo vaiką, paliekame jį

vieną su savo mintimis ir rizikuojame, kad jis užsisklęs. Todėl niekada neturėtume to sakyti vaikui. Atvirkščiai, vaikas turėtų žinoti, kad visada gali jums pasipasakoti, pasiguosti, pasidžiaugti, nesvarbu kaip ir kokia kalba, bet jis bus išklaustytas ir išgirstas. Geriau yra tiesiog priminti, kad, pavyzdžiui, namie kalbamės lietuviškai arba pasiūlyti pagalbą reiškiant mintis, surandant reikalingus žodžius. Būtent tokiais atvejais jūs galite bendradarbiauti.

Svarbiausia yra mėgautis laisvu bendravimu su vaiku ir artumu – kokia kalba tai vyksta vis dėlto yra antraeilis dalykas. Man, kaip ICDP konsultantei ir lingvistei – dvikalbystės šalininkei, dalykai, kurių nereiktų daryti, atrodo labai svarbūs. Jie kartais net svarbesni už tai, ką reiktų daryti. Nors orientuotis reiktų į pozityvą, vis dėlto tai, ko reiktų vengti, taip dažnai yra labai konkrečiu ir greitai įkrenta į galvą. Niekad nevēlu pasikeisti į gera, pakeisti prastus įpročius geresniais ir kurti stipresnį ryšį su savo vaikais.

Straipsnis spausdintas žurnalo „Pasaulio lietuvis“ 2018 m. spalio numeryje 10/570.

Mielai pasidalysime žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

